

Antonije FARČIĆ

ŽITIJE SV. KRALJA VLADIMIRA

U novijoj jugoslovenskoj istoriografiji preovladalo je mišljenje da je dukljanski vladar Mihajlo, otac kralja Bodina, bio prvi srpski vladar sa titulom kralja i da je tek oko 1077. godine primorska srpska država postala kraljevina, a pre toga da su svi primorski vladari bili samo knezovi. U našoj raspravi »O postanku kraljevske vlasti kod primorských Srba¹⁾ potrudili smo se da uklonimo tu zabludu, dokazujući da je takvo pogrešno shvatanje proizшло iz podataka falsifikovane bule pape Aleksandra II iz 1068. godine, kao i iz nedovoljne kritičnosti pri interpretaciji drugih postojećih izvora. Ujedno dokazujemo da je Mihailo svoju kraljevsku titulu nasledio od svojih predaka i da je njegova država bila kraljevina, regnum, od svoga postanka.

To isto dokazujemo i o našoj radnji »Bula pape Benedikta VIII« i u odeljku »O Barskom rodoslovu«, kao i u raspravi »Tri barska epitafa«, koje se nadamo uskoro publikovati. U ovoj radnji takođe iznosimo istorijske podatke iz *Žitija sv. kralja Vladimira*, osnažujući ih podacima iz drugih izvora, čime dokazujemo ne samo da je i taj poznati primorski srpski vladar, od 986. do 1016. godine bio takođe kralj, a ne knez, nego da su njegovu kraljevsku titulu nasleđivali i njegovi naslednici tj. potomci Stefana Vojislava.

To značajno svedočanstvo, koje ovde iznosimo kao zasebni dokaz u prilog našim tvrdnjama, i koje postoji već odavno, ali na koje se na žalost neće ni da osvrću naši noviji istoričari, nije ipak neki osobiti i odvojeni izvor; to svedočanstvo, međutim, nalazi se među najuspjelijim poglavljima Barskog rodoslova, kao legenda o svetom kralju Vladimиру. U tom pogledu, kao svedočanstvo, ta je legenda od naročite važnosti.

¹⁾ O postanku kraljevske vlasti kod primorských Srba (Istorij. zapis, knj. XXII, sv. 3, 405-428, Titograd 1965.

Slažemo se s onim istraživačima, koji smatraju i utvrđuju, da ta legenda nije potekla iz pera pisca Barskog rodoslova; on nije njen pravi i izvorni autor. Prikaz kralja Vladimira u Barskom rodoslovu »samo je izvod iz tuđeg dela« — konstatuje Nikola Radojičić.²⁾ Barski prezviter je to svetiteljsko žitije prepisao i uneo već gotovo, ili pak skraćeno, u tekst svoga pričanja. Zaista, tekst ove legende, u svakom pogledu, razlikuje se i odvaja od ostalog teksta Barskog rodoslova. Legenda o kralju Vladimиру, pre svega, čini celinu sama za sebe, a od čitavog teksta Rodoslova odlikuje se kako svojim stilom i jezikom, tako i načinom naracije, što su već podvukli svi istraživači.

Mogu se utvrditi dve konstatacije kao nesumnjive: prvo, pravi autor legende o kralju Vladimиру nije barski sveštenik, pisac Rodoslova, nego neki anonimni i talentovani pripovedač; — drugo, nesumnjivo je da je tekst ove legende stariji od ostalog teksta u istom Rodoslovu; posao je negde u prvoj polovini XI stoljeća, uskoro posle mučeničke pogibije toga posvećenog kralja, a napisao ga je neki učeni i daroviti pisac, možda svedok opisanih događaja i svetiteljskog života kraljeva.³⁾ Njegov način izražavanja i ubedljivost njegovih podataka iznenađuju. »Legenda sv. Vladimira« — po rečima Medinija — »u živahnosti i sažetosti pripovedanja ističe se iznad svih rada takve vrsti u našoj književnosti«.⁴⁾ Književnom i estetskom analizom može se utvrditi da je to najuspjelija i najinteresantnija antologijska proza u staroj jugoslovenskoj književnosti, napisanoj na latinskom jeziku.

Barski Anonim, međutim, nije izneo celokupnu legendu o kralju Vladimиру; izneo je uglavnom njen istorijski deo, tj. ono što je Vladimira okarakterisalo kao vladara, kao kralja. Onaj deo legende o njemu kao svetitelju barski Anonim je izneo samo onako usputno kao npr. čudo sa zmijama otrovnicama na planini Obliku, pojavu anđela u tamnici u Prespi ili onu krilatu anđeosku pratinju kroz Vladislavljeve zasede, pa je stoga izrično svoje čitaocu uputio na čitanje knjige o njegovim svetiteljskim delima i čudesima, na tzv.

²⁾ N. Radojičić, Društveno i državno uređenje kod Srba u ranom Srednjem veku prema Barskom rodoslovu (Glasnik Skopskog naučnog društva, XV, 1935, 17).

³⁾ St. Novaković, Prvi osnovi slovenske književnosti među balkanskim Slovenima, 203. — Novaković izlaže kako se neko našao, odmah po smrti Vladimirovoj, koji je opisao njegovu dela slovenskim jezikom. Tako misli i Đorđe Sp. Radojičić da je neki anonimni Dukljanin iz Krajine sastavio Vladimirovo Žitije »i to bez sumnje ne mnogo posle njegove smrti (1016) i posle smrti njegovog ubice cara Vladislava (1018)«. Radojičić tvrdi da je taj Dukljanin iz Krajine živeo u XI veku, a drugi Dukljanin iz Bara da je u drugoj polovini XII veka izvorno Žitije skratio i uneo u svoj Rodoslov (Antologija stare srpske književnosti, 311).

⁴⁾ Medini, Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina (Rad JAZ i U 273, 256).

liber gestorum eius. Ovo upućivanje na liber gestorum Šišić smatra kao docniju glosu. Po našem shvatanju pak, to nije nikakva glosa, jer je u smislenoj vezi sa celim sadržajem legende i jer je to namerna napomena samog autora Rodoslova pri njegovom skraćivanju kraljevskog žitija, što logično proizilazi iz istorijskog karaktera teksta. Autor je iz legende izneo samo one delove o Vladimirovom kraljevanju što je on smatrao glavnim delom s istorijskog gledišta, pa nije htio da iznosi detaljnije i ono što je skroz legendarno i što se priča o njegovim čudesima, a što je posle ušlo u elbasansku grčku legendu.

Taj Liber gestorum na srpskom jeziku zacelo je sadržavao istorijski i legendarni deo kraljeva svetiteljskog života. To je, možda, bila ona »velika srpska knjiga«, koju pominje i autor elbasanske legende tzv. akolutije, a koji je pomenuo i one neke druge srpske i bugarske knjige sa istim sadržajem. Takve knjige su nesumnjivo nekad postojale i za njih je znao grčki pisac, ako ih nije imao i u svojim rukama. Ali sem knjiga srpskih o kralju Vladimiru postojala je i legenda na latinskom jeziku, čiji izvod ili delove iznosi i barski Anonim u svome Rodoslovu. Barski Anonim, međutim, kao rimokatolički sveštenik, nije u svoj spis unosio ni one delove legende koji su »blaženog« kralja prikazivali kao pravoslavnog i slovenskog čudotvorca.

Smatramo stoga da nećemo upasti u zabludu, ako uzmemо legendu o kralju Vladimiru u *Barskom rodoslovu* kao jedno zasebno, najstarije i autentično svedočanstvo u našoj argumentaciji o postanku kraljevske vlasti u primorskoj srpskoj dpžavi, pogotovu po pitanju kraljevskog porekla i kraljevske titule toga srpskog vladara, koji se na pozornici naše istorije javlja od 986. do 1016. godine i čije se moštvi još i danas čuvaju u jednom pravoslavnom manastiru kod Elbasana u Albaniji. Iz ove legende, možda najbogatije istorijskim materijalom i istorijskim dahom u čitavoj našoj istorijskoj literaturi starijih vremena,⁵⁾ ovde ćemo podvući i citirati samo one podatke, koji nas naročito zanimaju kao svedočanstvo da je Vladimir odista bio pravi kralj i od kraljevskog koljena, ne neki »knez«, kako ga danas nazivaju naši istoričari.

Vladimir je bio zatočen u carskom dvoru u Prespi i držali su ga u tamnici. Careva kćerka Teodora-Kosara zavolela ga je ne iz strasti nego zato što se sažalila na njegovu mladost i lepotu, i jer

⁵⁾ Sam tekst o kralju Vladimiru, po mišljenju St. Novakovića, u stvari je više istorijsko pričanje nego legenda (Prvi osnovi, 218); — Jiriček se izražava da izvod iz legende o sv. Vladimиру »ima najveću istorijsku vrednost« od celog teksta Barskog rodoslova (Istor. Srba, 1952, 131).

je čula da je kralj i da je poreklom iz kraljevske loze.⁶⁾) Kosara je tada zatražila od svoga oca cara Samuila da joj dadne za muža kralja Vladimira. Zatim sleduje pričanje doslovno ovako:

»Čuvši to car, obradova se, jep je veoma voleo svoju kćerku i jer je znao da je Vladimir kraljevskog roda, pa odobri da bude po molbi njenoj. I odmah pošalje po Vladimira i naredi da mu ga dovedu, pošto se okupa i obuče kraljevsko odelo. I milostivo ga gledajući i celivajući pred velikašima svoje države, dade mu svoju kćerku za ženu. A kada je bila proslavljenja svadba njegove kćeri po običaju kraljevskom, postavi car Vladimir za kralja i dade mu zemlje i kraljevstvo njegovih otaca i celu dračku pokrajinu«.⁷⁾

Zar ovo isticanje kraljevskog porekla i podvlačenje kraljevskog naziva skoro u svakoj izreci i u celom ovom pasusu, pogotovu u latinskom originalu, nije poteklo iz pera onog prvog autora, kao organski i izražajni deo njegovog teksta? I ko bi mogao da tvrdi da je sve to izveštaćeno ubacio, kao svoju izmišljotinu, docniji pisac Barskog podoslova, koji je dajbudi skraćivao tekst izvorne legende, ili možda neki drugi tajanstveni prerađivač? Takvo poimanje je u nesuglasnosti ne samo sa psihološkog gledišta nego i sa procesom stvaralačkog oblikovanja i izražavanja. Sem toga, takvu suvislost, slivenost i logičnost izražajnosti teksta ne može da skrpi neki prerađivač. Radije ćemo stoga poverovati da je ceo citirani fragmenat iz teksta legende potpuno autentičan i verodostojan, kao proizvod onog prvog autora, kao ostvarenje jedne iste inspiracije, da je to izraz onog istorijskog daha, koga je nazreo Radojčić, ili »ono više istorijsko pričanje nego legendarno«, kako je to konstatovao Stojan Novaković, ili pak »onaj izvod iz legende koji ima najveću istorijsku vrednost«, po mišljenju Jiričeka, — pa se zato i na takve podatke iz svetiteljeva Žitija oslanjamо kao na jedno pouzdano svedočanstvo, koje dokazuje da je srpska primorska država bila kraljevina i pre Mihaila Vojisavljevića, te da je i Vladimir bio kralj u svojoj državi, a ne »knez«, kao što je bio njegov stric Dragomir u Travuniji i Zahumlju, inače njemu, kralju, potčinjeni vazal.⁸⁾) Vladimir je bio kralj pod vrhovnom vlašću slovenskog imperatora Samuila, kao što su bili

⁶⁾ U originalnom tekstu: quoniam audiret eum esse regem et ex regali prosapia ortum. Vrlo je značajno da je Vladimir bio utamničen ne kao neki obični sužanj u bilo kakvom utvrđenom zatvoru, nego upravo u carskom dvoru, gde je živela carska porodica, što znači da je Vladimir bio vladar izuzetne važnosti, kralj.

⁷⁾ Šišić, Letopis, 335-336.

⁸⁾ Dragimir, stric Vladimirov, vladao je Travunijom i Zahumljem, a nosio je titulu »kneza« ne samo zato što je bio član vladarske dinastije, nego i zato što je bio guverner dveju primorskih zemalja, sastavnih delova tačnije srpske kraljevine. Vladar države bio je kralj Vladimir, a knez Dragimir je bio kraljev vazal. Tek posle pogibije kralja Vladimira i cara Vladislava, knez Dragimir je trebalo da zavlada celom državom i da postane kralj, ali ga u tome sprečiše Kotorani, ubivši ga pri gozbi na Prevlaci.

ostali naši primorski kraljevi pod vrhovnom vlašću imperatora Istočno-rimskog carstva. U tome je samo ova razlika: car Samuilo je priznavao srpskim vladarima kraljevsku titulu, a car Vizantije to nije ni htio ni mogao, držeći se strogog svojih dvorskih uredaba i ceremonijala.

Ali potvrdu o kraljevskom dostojanstvu Jovana Vladimira ne nalazimo samo u tom skraćenom svetiteljskom žitiju u spisu prezvitera iz Bara. Potvrda o tome postoji i u Službi ovog svetog kralja, kao i u narodnoj tradiciji. U službi Vladimir se veliča ne samo kao kralj, nego u grčkom tekstu i kao car. Takođe i ikone sa likom toga vladara mučenika, već od nastarijih vremena, prikazuju ga sa kraljevskim insignijama i sa kraljevskom krunom na glavi.⁹⁾ Naš narod, naime, oduvek, od nezapamćenih vremena, verovaše da je njegov svetitelj Vladimir bio kralj, kralj vencenosac, i on ga je oduvek kao svetog kralja poštovao, a najviše naš narod u primorskim krajevima. I ne samo pravoslavni Srbi i dukljanski Romani katolici, nego i Grci, pa i Arbanasi, pošto su njegove mošti, docnije bile prenesene sa obale Skadarskog jezera u manastir kod Elbasana, ako onamo nisu bile donesene sa obale Prespanskog jezera odmah posle njegove pogibije, kako to razložito prikazuje Stojan Novaković. U tom manastiru Vladimirove mošti počivaju i danas, čašćene kao mošti svetog kralja Jovana (Šin Đon).

Niko u narodu nije ni pomicljao da sveti kralj Jovan Vladimir nije bio kralj već samo neki »knez«, kako ga u novije doba označuju školovani ljudi. Kralj Vladimir, međutim, nije nikad važio kao rimokatolički svetac.¹⁰⁾ On nije stoga ni mogao da bude neki »lokalni svetac dukljanske barske crkve«, iako su ga onamošnji katolički Romani poštivali kao svetitelja, ali ne katoličkog nego kao svetitelja Istočne crkve, koji je bio i njegov vladar. Tako nešto ne kazuje ni sam pisac Barskog podoslova, da je, naime, kralj Vladimir važio kao »lokalni svetac dukljanske barske crkve«.

⁹⁾ Ostrogorski, Sinajska ikona sv. Jovana Vladimira (Glasnik SND, XII, 1935, 99-106). — Ikona predstavlja svetitelja na konju sa krunom na glavi i krstom u desnoj ruci. Pisac je takođe utvrdio da je ta sinajska ikona iz XVII veka. Ali je nesumnjivo i ona bila komponovana prema svečanim ikonama iz najstarijih vremena, pa ma koliko predstavlja umetnikovu originalnu zamisao. — Lik sv. kralja Vladimira nalazimo i u Stematiografiji Hristofora Žefarovića iz 1741. godine. Tu je takođe svetiteljev lik prikazan u odjejanju kraljevskom, držeći u desnoj ruci grančicu i krst, a u levoj svoju odsečenu glavu. Motiv s odsečenom glavom u ruci je karakterističan za sve najstarije ikone toga sv. kralja. Kao najstarije ikone navodimo, ovom prilikom, onu što se nalazi na njegovom čivotu u manastiru kod Elbasana i onu u manastiru sv. Jovana Bigorskog sa zapisom iz 1020. godine, a tu je još i ona u manastiru sv. Nauma na Ohridskom jezeru, pa i ona nešto kasnija koja je bila objavljena u knjizi sa službom i žitijem u Mlecima 1690. godine (Marjanović, Sveti Jovan Vladimir, 50-52).

¹⁰⁾ Šišić, o. s., 123; — Marjanović, o. s., 70.

Znamo da su narodne tradicije često izložene raznim promenama i varijacijama. Ali ipak, i pored toga, pored mnogih izobličenih i sumnjivih, postoje i takve tradicije koje su kroz sve vekove ostale stalne i nepromjenjene, i koje su u potpunosti sačuvale istorijsku istinu, tako da se na njih može osloniti i najskrupulozniji istraživač. Verujemo, stoga, da je i narodna tradicija o svetom kralju Vladimиру jedna od takvih, koja nam je sačuvala istinu. Ta predanja čuvala su se po manastirima i u crkvama, kao i u narodu, a bila su i zapisana, ali ih ima i do danas nezapisanih. Postoji nekoliko manastira i crkava koje predanje vezuje za ime kralja Jovana Vladimira. Postoji i onaj legendarni krst što se iznosio na vrhunac planine Rumije. Zato takva predanja ovde i pominjemo kao pouzdan oslonac u našoj raspravi o postanku kraljevske vlasti u srpskoj primorskoj državi. Ona su u potpunom skladu sa svim ostalim istorijskim izvorima i vestima, kako sa onima iz najstarijih vremena, s onima, naime, iz spisa anonimnog barskog sveštenika, tako i s onima docnjim, iznesenim i sačuvanim u rukopisima i knjigama starodubrovačkih, dalmatinskih i stranih istoriografa.

Ta tradicija je prodrla i u stariju jugoslovensku književnost. Pesnik dalmatinski iz XVIII veka, Andrija Kačić-Miošić, ispevao je o kralju Vladimиру i Kosari jednu od najlepših svojih romansa. Ta Kačićeva pesma takođe je uverljiv dokaz o istinitosti tradicije, koja se kroz vekove održala u slavu toga našeg karlja svetitelja. Tek otkad se Rački zapleo o značenje termina regni honor, vezillum i pallium, narodna tradicija o svetom kralju Vladimиру došla je u kontradikciju s učenjem istoričara.¹¹⁾ Na sreću, i u ovom slučaju, desila se nezgodna stvar, da istoričari upadnu u zabludu, a narodna tradicija da ostane kakva je bila vekovima, potpuno verodostojna i istinita.

Napomenusmo da je vekovna tradicija o kralju Vladimиру našla odjeka i u starijoj jugoslovenskoj književnosti. Ali, u najnovije vreme, pronašlo se da je dukljanski kralj Vladimir opevan i u starofrancuskom romanu (Florimont), koji je sastavio pesnik Aimon de Varennes. Uz to, utvrdilo se da je i u čuvenoj »Pesmi o Rolandu« spomenuto figurativno ime kralja Vladimira, u stihu »la tere ki fut al rei Flurit«. Ime »flurit« znači »blažen«, kako se to govorilo romanskim jezikom u Dioklitiji u ona doba i kako se pominjalo kralja Vladimira »ukrašenog cvećem«. Reč flur (cvet) simbolizuje rajsко blaženstvo.¹²⁾

¹¹⁾ Istorij. zapisi 1965, knj. XXII, sv. 3, 414-415.

¹²⁾ Đorđe Sp. Radojčić, Naša epska pesma iz XI veka (Knjiž. nov. 1963, 27. XI). — Radojčić smatra da je u doba popa Dukljanina postojala i epska pesma o junackim delima i čudesima kralja Vladimira, Liber gestorum, kako se izražava barski rodoslovac u svome spisu, a ne tek neko »žitije«, kako se to pre uzimalo. Nije zaista isključeno da je o tome kralju postojala i neka chanson de gestes na starom srpskom jeziku, ali je isto tako verovatno da

Značajno je da se i u jednom i u drugom spevu naš Vladimir, odnosno Flurit ili Florimon, označava kao *kralj*. Oba ta speva nastala su u XII stoljeću. »Pesma o Rolandu«, međutim, izgleda da je spevana u XI veku, posle 1081. godine. »Od imena *Flurit* s kraja XI postalo je ime *Florimont* na kraju XII veka«, kaže Radojčić.¹³⁾ Ta dva figurativna imena opevanog kralja vrede, po našem shvatanju, kao dokaz ne samo da se i u ono doba, u XI i XII veku, znalo da je Vladimir bio kralj, nego i kao dokaz da je sveti Vladimir zaista bio kralj u svojoj državi, kako nam to tradira i Barski rodoslov, koji je takođe bio napisan u drugoj polovini XII veka, po mišljenju naših najautoritativnijih istoričara.

Treba naposletku da istaknemo još jedan dokaz u potvdu našeg shvatanja da su primorski srpski vladari nosili titulu kralja i pre Mihaila, pre 1078. godine, pa da je kralj bio i sveti Vladimir. Taj dokaz sadrži epitaf s imenom episkopa ili presula Jovana, koji je, po našem rasuđivanju, upravljao barskom episkopijom »mnogo godina« poslednjih decenija X i prvih decenija XI stoljeća, tj. u doba vladanja Jovana Vladimira. U tom epitafu izrično se ukazuje da su toga Jovana »mnogo voleli *kraljevi onih oblasti* (reges huius regionis), pa nisu oklevali da mu poveravaju i državne poslove«.¹⁴⁾ U našoj raspravi »Tri barska epitafa« dokazujemo da taj prezul Jovan ne može biti ni jedan drugi barski episkop nego upravo onaj Jovan koga pominju i starodubrovački analisti, a koji se bio sklonio u Dubrovnik u vreme poznate najezde cara Samuila.¹⁵⁾

Tako možemo, i posle ovih izloženih argumenata, da zaključimo: — prvo, da je i zet cara Samuila, Jovan Vladimir, koji je vladao primorskim srpskim zemljama od 986. do 1016. godine, zaista bio kralj i od kraljevske loze; — drugo, da je srpska primorska država, još od svoga postanka, zaista bila kraljevina i — treće: da se nije kao takva označila tek 1078. godine tobožnjim priznanjem pape Grigorija VII, tj. da su se kraljevima nazivali i prethodnici kralja Mihaila Vojisavljevića, koji je bio jedan od naslednika kralja Jovana Vladimira, kako je to izloženo i u Rodoslovu anonimnog barskog prezvitera.

je postojalo i svetiteljsko žitije u prozi, kako to ubedljivo proizilazi iz teksta Barskog rodoslova, u kome ne nalazimo ni traga nekoj pesničkoj obradi: sve je tu u proznom stilu. — Henri Grégoire et Rooul De Keyser, *La chanson de Roland et Byzance (Byzantion XIV, 6 c. 265-315)*; — B. Kovačević, *Pesma o Rolandu i Sloveni* (SKG 1940, 395 i 397); — Stari tragovi (Susreti 1960, Titograd, 486, 488).

¹³⁾ U srpskom jeziku ime Flurit moglo bi se prevesti imenom Cvetko, Cvetan ili Cvitan, a ime Florimont imenom Cvetislav ili Cvetiša.

¹⁴⁾ I. Marković, Dukljansko-barska metropolija, 180-181 (5 i 6 stih); — B. Bošković, Stari Bar, 18-19; — Istorija Crne Gore, 430.

¹⁵⁾ Luccari, Copioso ristretto, 16; — Ragnina, Annali di Ragusa, 202; — Resti, Chronica ragusina, 30.